

**«ДЛЯ СЛУЖБОВОГО КОРИСТУВАННЯ»:
НОВОВІЯВЛЕНІ* ДОКУМЕНТИ ДО ІСТОРІЇ
ВІДДІЛУ СПЕЦФОНДІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ ім. В. СТЕФАНИКА АН УРСР**

Леся Кусий

науковий співробітник відділу рукописів

ЛННБ України ім. В. Стефаніка, канд. наук із соціальних комунікацій

Висвітлено окремі аспекти співпраці відділу спецфондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка АН УРСР з радянськими репресивно-каральними органами впродовж 1974–1988 рр. Вперше опубліковано чотири архівні документи.

Ключові слова: *Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка АН УРСР, відділ спецфондів, цензура в УРСР, репресивно-каральні органи.*

Some aspects of cooperation of Special Holdings Department of Lviv Stefanyk Scientific Library of the Academy of Sciences of the USSR with soviet repressive and punitive bodies in 1974–1988 are lightened.

Keywords: *Lviv Stefanyk Scientific Library of the Academy of Sciences of the USSR, Special Holdings Department, soviet regime, soviet repressive and punitive bodies.*

Відділ спецфондів, створений у Львівській філії Бібліотеки АН УРСР у травні 1940 р. з метою забезпечення ідеологічної чистоти її книжкових фондів, проіснував в установі майже півстоліття**. Крім свого основного завдання — «проводити очистку фондів загального користування від політично шкідливої літератури за Наказами органів цензури, а також за змістом», — сформульованому в базовому організаційному документі — «Положенні про відділ спецфондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка АН

© Кусий Л., 2018

* Стаття доповнює документальний нарис Л. Кусий «Історія відділу спецфондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка АН УРСР» (Львів, 2015) вартісними необлікованими документами, які під час упорядкування внутрішнього архіву бібліотеки у 2017 р. виявила його завідувач Н. Ф. Чернюк і надала автору для дослідження, за що висловлюємо їй щирі вдячність.

** Відділи спецфондів у бібліотеках України були ліквідовані згідно з наказом Головліту УРСР від 17 січня 1990 р.

УРСР», його функціональними обов'язками було також виконання окремих доручень «на замовлення директивних органів», як-от **«вивчення та складання політичних анотацій на твори окремих авторів і оцінка їх політичної діяльності»** [1, арк. 1]. Тобто цей особливий секретний підрозділ бібліотеки тісно співпрацював не лише з цензурним відомством, а й з радянським репресивно-каральним апаратом.

Мета статті — на підставі аналізу нововиявлених в архіві бібліотеки під грифом «Для службового користування» секретних вхідних і вихідних документів колишнього відділу спецфондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР (далі — ЛНБ) за 1974–1988 рр. висвітлити окремі аспекти цієї співпраці та подати оригінали найбільш характерних документів.

Отже, впродовж зазначеного періоду до керівництва ЛНБ з листами-запитами зверталися такі місцеві внутрішні силові структури: **Управління Комітету державної безпеки при Раді Міністрів Української РСР по Львівській області** (далі — УКДБ по Львівській області), **Прокуратура Львівської області**, **Прокуратура Івано-Франківської області**, **Військова прокуратура Прикарпатського військового округу (ПРИКВО)**. Стосувалися ці запити головно визначення ідейної спрямованості змісту окремих книжкових і періодичних видань, вилучених, як правило, під час обшуків у «політично неблагодійних» осіб, на яких були заведені кримінальні справи. Нерідко органам держбезпеки необхідна була інформація про видавництва, які випускали ці «ідейно ворожі» твори. Особливо гостре зацікавлення у них викликали українські т. зв. «резко антисоветские махрово-фашистские издания», що побачили світ під час німецької окупації у найбільшому українському видавничому осередку періоду Другої світової війни — «Українському видавництві» у Кракові-Львові (1939–1945). Так, начальник слідчого відділу УКДБ по Львівській області підполковник В. П. Клименко у січні 1974 р. просив надати інформацію щодо змісту окупаційного календаря «За народ» (Львів, 1942–1943)* [2, арк. 2], а помічник прокурора м. Львова Г. Ф. Пацоркевич

* Календар «За народ» на 1943 р. під час обшуку 1949 р. було вилучено з приватної бібліотеки працівника відділу бібліографії ЛНБ Ярослава Дашкевича (1926–2010), заарештованого та засудженого за антирадянську діяльність. Вилучений примірник передано на зберігання у відділ спецфондів ЛНБ.

у жовтні 1982 р. — анотацію на «Історію України» Івана Крип'якевича (Львів, 1941) — автора, який входив до складу редакційної колегії львівського відділення «Українського видавництва» [2, арк. 90-91]. Інші видання І. Крип'якевича, наприклад «Коротка історія України для початкових шкіл та I-ої класи гімназії» (Київ ; Львів ; Відень, 1918), теж зазнали цензурних заборон і були вилучені з фондів загального користування бібліотек як «політично-шкідливі», в яких «з неприкритою ворожістю автор ставиться до великого російського народу», «прославляє діяння зрадника українського народу гетьмана Івана Мазепи» та вихваляє «одного з апологетів українського буржуазного націоналізму» Михайла Грушевського» [2, арк. 20, 21]. Таку «ідеологічну» характеристику на цей підручник склала головний бібліотекар спецвідділу ЛНБ О. Г. Губарева* на вимогу заступника прокурора Львівської області А. А. Руденка (див. Док. № 2).

Під прицілом органів була й діяльність різноманітних міжвоєнних українських інституцій в Україні та діаспорі, їх ідейна спрямованість, керівний склад, членський корпус. Довідки з такою інформацією готували працівники відділу спецфондів ЛНБ. Так, А. А. Руденко у зв'язку з розглядом кримінальної справи у квітні 1974 р. просив надати відомості про діяльність українських молодіжних організацій «Пласт» і «Сокіл» [2, арк. 74] (див. Док. № 4), а В. П. Клименко — про Український технічно-господарський інститут у Подєбрадах (Чехословаччина) [2, арк. 7].

Проаналізувавши секретну вхідну та вихідну документацію спецвідділу ЛНБ за вказаний період, наведемо перелік видань, які проанотували його провідні співробітники, передусім завідувач О. П. Куц**.

* **Губарева Ольга Григорівна** — родом з Владивостока, безпартійна, закінчила Ростовський педагогічний інститут (факультет російської філології). Працювала у відділі спецфондів ЛНБ від 1946 р., спочатку на посаді старшого бібліотекаря, згодом — головного спеціаліста (до виходу на пенсію у 1980 р.).

** **Куц Олег Павлович** (1914–1984) — член ВКП(б) від 1940 р., закінчив Запорізький металургійний технікум та три курси Дніпропетровського металургійного інституту; у 1938–1941 рр. був оперативним працівником органів НКВС-НКДБ, у воєнний час працював на фронтівій оперативній роботі, згодом — в органах МДБ Києва, з 1949 р. — в Управлінні МДБ по Львівській обл., звідти вийшов у запас на пенсію. У вересні 1950 р. був

Так, у січні 1974 р. бібліотека отримала листа за підписом уже названого начальника слідчого відділу УКДБ по Львівській області В. П. Клименка та три вилучені в процесі слідства видання: «Історію українського письменства» С. Єфремова (Київ, 1917), ювілейний збірник українського академічного товариства «Січ» у Відні «Над синім Дунаєм» (Відень, 1932), «Історію української літератури» М. Грушевського (Київ ; Львів, 1923) з проханням проанотувати їх та прийняти на збереження до спецвідділу [2, арк. 3, б].

Слід зазначити, що листи з проханням розкрити ідейний зміст творів М. Грушевського та дати характеристику його політичній діяльності надходили до ЛНБ неодноразово. Так, у травні 1974 р. старший помічник військового прокурора ПРИКВО підполковник юстиції «гов. Буздіжан» у зв'язку з відкритою кримінальною справою просив надіслати «документ» щодо ідеологічного підґрунтя «Історії України-Руси» М. Грушевського (Львів : накладом автора, 1905, Т. 2) [2, арк. 14]. «Документ» для нього підготував завідувач відділу спецфондів О. П. Куц з типовим для тих часів «заключенням» про «антинаучний характер и контрреволюционную направленность буржуазно-националистических концепций ГРУШЕВСКОГО — врага украинского народа», які, зрозуміло, «были полностью разоблачены и идейно разгромлены с позиций марксизма-ленинизма советскими историками» (див. Док. № 1).

З таким самим запитом стосовно праці «Історія України-Руси» звернувся до бібліотеки у червні 1982 р. слідчий слідчого відділу УКДБ УРСР по Львівській області А. В. Голованов, який також поцікавився, чи всі твори авторства та за редактуванням М. Грушевського потрапили під тотальне (усі твори за всі роки!) вилучення із загальних фондів бібліотеки [2, арк. 88]. Варто підкреслити, що у радянський час наукова спадщина вченого зазнала лише «усного розпорядження» Головліту УРСР про вилучення із фондів бібліотечних установ УРСР, офіційно ж забороненою була лише одна його книга — «Ілюстрована історія України» (1918),

---

прийнятий на посаду завідувача відділу спецфондів ЛНБ, на якій перебував до смерті, за винятком 1968–1972 рр., коли працював директором Львівського обласного архіву. У 1952 р. екстерном закінчив історичний факультет Львівського університету. Того ж року взяв безпосередню участь у знищенні мистецьких творів із колекції Львівського музею українського мистецтва, переданих до відділу спецфондів бібліотеки нібито на зберігання.

однак на інші видання, які будімо перебували у відкритому доступі, не можна було покликатися. Ось таку відповідь отримав слідчий від О. П. Куша: **«На основани распоряжения Главного Управления по охране Государственных тайн в печати УССР (Главлит УССР) в с е произведения М. С. ГРУШЕВСКОГО, в том числе и его различные переиздания многотомной «Исторії України-Руси», подлежат изъятию из общих фондов библиотек и хранению в отделе специальных фондов, как идеологически вредные, проникнутые духом украинского национализма»** [2, арк. 89].

Проте зауважимо: праці М. Грушевського тотально вилучали не лише із фондів загального користування, а й з обмінно-резервних (колишні фонди концентрації). Серед виявлених в архіві несекретних документів спецвідділу ЛНБ знаходимо Акт від 9 лютого 1978 р., згідно з яким на підставі вказівки Львівського облліту з обмінно-резервних фондів до спецфондів було передано **3 273 примірники видань М. Грушевського**, серед яких: «Історія української літератури» (Київ ; Львів, 1923, Т. 1-3) — 1 685 прим., «Історія України-Руси» (Київ ; Відень, 1922, Т. VIII, ч. II : Початки Хмельниччини) — 1 260 прим., «Історія українського народу» (німецькою мовою) (Ляйпціг, 1906) — 80 прим. та ін. [4, арк. 52].

У травні 1974 р. директорів ЛНБ В. Машотасу надійшов лист від старшого слідчого прокуратури Івано-Франківської області Я. Огородника. У зв'язку з розслідуванням кримінальної справи він просив терміново розкрити «ідейний зміст» видань «Географія українських і суміжних земель» В. Кубійовича (Львів, 1938; перевидання: Львів ; Краків, 1943) та «Українсько-московські договори в XVII–XVIII ст.» А. Яковліва (Варшава, 1934). Конкретно слідчого цікавили «Жердівські статті» Б. Хмельницького та «так звані «Нові статті Українсько-Московських договорів», які було ухвалено і прийнято на Генеральній Раді 25 липня 1687 р., що одержали назву «Коломацьких статей», а також джерела, в яких ці документи було опубліковано або згадано [2, арк. 17-19].

Відповідь на свій запит слідчий Я. Огородник отримав «з певною затримкою». Оправдовуючись, працівники спецвідділу запевняли, що здійснювали тривале «дослідження та науково-бібліографічний пошук», у результаті якого головний бібліотекар О. Губарева склала розлогу «фахову» довідку на чотири сторінки тексту [2, арк. 22-25] (див. Док. № 3).

Йй належить виконання ще однієї довідки для помічника військового прокурора ПРИКВОВО, підполковника А. Михайлова, який у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи просив надати «официальную биографическую справку об авторах, написавших слова и музыку песен «Чуєш сурми сурмлять», «Ще не вмерла Україна», «Боже великий єдиний», «Лотос», «Учітеся, брати мої», «Шумить, гуде дібровонька», «Ой, у полі та баришполі», «Ой, під горою, під перевозом», «Заповіт», содержания и политической направленности песен, времени их написания». А ще дати відповідь на запитання: «Являются ли эти песни по своему содержанию контрреволюционными и антисоветскими»? [2, арк. 36]. Яким чином народні пісні й авторські твори, написані задовго до революції 1917 р. та встановлення радянської влади, могли потрапити в розряд «антирадянських» — логіці не підлягає.

Здійснивши черговий арешт українського патріота і знайшовши, очевидно, у нього під час обшуку такі рядки з вірша: «Ми не кинем боротись за волю, наші браття упали в борні, їхня кров ще гаряча на ранах, їхні рани горять ще в огні», уже згаданий старший слідчий прокуратури Івано-Франківської області Я. Огородник у грудні 1974 р. надіслав запит стосовно автора цієї строфи. Допускаємо, що заарештований, намагаючись себе хоч якось захистити, приписав її авторство Іванові Франку, що необхідно було або підтвердити, або спростувати. Представник обвинувачення Я. Огородник просив повідомити таке: «Якщо ці рядки дійсно Івана Франка, то яка назва цього вірша, чи був він надрукований у радянських виданнях, і, головне, чи немає в бібліотеці даних про те, що його використовували українські буржуазні націоналісти на сторінках своєї преси?» [2, арк. 43].

Тижнева ретельна перевірка спецфондівцями радянських видань творів письменника та консультації з досвідченими франкознавцями ніякого результату не дали, хіба лише той, що за ритмікою ці рядки нагадували відомий Франковий вірш «Товаришам із тюрми» [2, арк. 44].

Впродовж 1980 р. згаданий на початку статті начальник слідчого відділу УКДБ по Львівській області В. П. Клименко звертався до ЛНБ з проханням написати анотації більш ніж на десяток різноманітних видань, серед яких — праця П. Чижевського «Основи української державности» (Відень ; Київ, 1921), «Велика історія України від найдавніших часів до 1923 року» (Львів, 1935)

М. Голубця [2, арк. 77], періодика, яку редагував М. Грушевський, зокрема «Записки Наукового товариства імені Шевченка» за 1907–1911 рр., брошура Р. Білинського «Національна ідея і класова боротьба» (Львів, 1928), біографічне дослідження В. Сімовича «Тарас Шевченко, його життя і творчість» (Львів, 1934), науково-популярна праця О. Терлецького «Історія України від 1782 до 1917 р.» (Львів, 1936), твори Пантелеймона Куліша, видані товариством «Просвіта» у Львові (1909–1910), посібник з географії України І. Теслі «Наша Батьківщина» (Краків ; Львів, 1942), збірник статей О. Лотоцького «На ріках вавилонських» (Львів, 1938). Ці видання було надіслано із фондів спецвідділу ЛНБ полковнику В. П. Клименкові для особистого ознайомлення [2, арк. 81-85].

У жовтні 1986 р. у зв'язку з терміновою необхідністю він просив надіслати короткі анотації щодо ідейної спрямованості таких книг, періодичних видань та окремих творів: «Історія України» М. Грушевського (Київ ; Відень, 1920), «Історія України» В. Дорошенка (Краків ; Львів, 1942), «Наполеон і Україна» І. Борщака* (Львів, 1937), поема «Бояриня» Лесі Українки (Леся Українка. Твори : [в 10 т.], Львів, 1939, Т. V.), ювілейний збірник «30-ліття гімназії «Рідної школи» в Яворові» (Яворів, 1938), тритомне видання «Українська загальна енциклопедія» під головною редакцією І. Раковського (Львів ; Станіславів ; Коломия, 1930–1935), журнали «Наша Батьківщина» та «Наша хата» за 1938 р. [3, арк. 5].

Усі ці друки не були зазначені у наказах органів цензури про вилучення. Проте, автор анотації, завідувачка сектору відділу спецфондів ЛНБ В. А. Передирій визначила їх як політично шкідливі, оскільки за змістом вони наскрізь проникнуті духом українського буржуазного націоналізму. На цій підставі свого часу їх забрали з фондів загального користування і скерували на спецзбереження [3, арк. 6-8].

Останній серед виявлених документів надійшов у червні 1988 р. від заступника прокурора Львівської області І. Д. Заплотинського, який у зв'язку з розслідуванням кримінальної справи просив ґрунтовно переглянути українські окупаційні періодичні видання, що виходили на території Західної України, з метою надання інформації

---

* Слідчий неправильно назвав прізвище автора книги, вказавши його як «Базюк», через що працівники спецвідділу у своїх фондах видання не розшукали, хоча воно зберігалось там у двох примірниках.

про створення, командний та особовий склад і діяльність дивізії СС «Галичина» [3, арк. 20].

Здійснивши пошукову роботу, тодішня завідувачка відділу спецфондів А. Г. Рожко уже через два дні поінформувала прокурора про результати свого ретельного пошуку: найбільше відомостей про діяльність дивізії СС «Галичина» міститься в газетах «Львівські вісті» та «Наші дні» за 1944 рік. Разом з тим, повідомила вона, спецвідділ має у своєму розпорядженні інші матеріали з цього питання, які, на жаль, копіюванню не підлягають, тому для роботи з ними прокуратура повинна скерувати свого співробітника [3, арк. 19].

Серед нововиявлених в архіві ЛНБ секретних документів «Для службового користування» знаходимо службову характеристику на працівника відділу бібліографії ЛНБ Мирослава Олександровича Мороза*, заарештованого органами КДБ у квітні 1950 р. та засудженого Військовим Трибуналом ПРИКВО за ст. 54-1, п. «а» та ст. 54-11 КК УРСР «за антирадянську діяльність» до смертної кари, заміненої 25 роками у таборах Сибіру (Караганда, Воркута), амністованого у січні 1955 р. із погашенням судимості «за відсутністю складу злочину». У вересні 1959 р. він був прийнятий у ЛНБ на посаду бібліографа. Характеристика на М. О. Мороза була написана у травні 1973 р. у зв'язку з його примусовим звільненням з посади головного бібліографа ЛНБ на підставі висновків спеціально створеної бібліотечної комісії, «расследовавшей факты популяризации националистических и антисоветских авторов» у підготованому ним поза бібліотекою бібліографічному покажчику «Лесь Українка», наклад якого з цієї причини був знищений у київському видавництві «Наукова думка» [2, арк. 10].

Цікаво зауважити, що зі справою О. Мороза трапився скандальний інцидент, коли, як кажуть, права рука не знає, що робить ліва. Уже після його гучного звільнення у московському збірнику «Библиография советской библиографии» за грудень 1974 р. були опубліковані схвальні відгуки про бібліографічну діяльність О. Мороза та про заборонений Головлігом УРСР названий бібліографічний

---

* **Мороз Мирослав Олександрович** (1923–2006) — кандидат філологічних наук («Питання бібліографії та атрибуції творів Івана Франка», 1963), відомий літературознавець, бібліограф, етнограф, франкознавець, фольклорист, лауреат Літературної премії ім. І. Франка АН України за «Літопис життя та творчості Лесі Українки» (1993), дійсний член НТШ.

покажчик. Налякане керівництво ЛНБ звернулося з листом до відповідального редактора «Библиографии советской библиографии» К. С. Нагель-Арбатського з проханням у подальшому обов'язково узгоджувати підготовані до публікації матеріали про працівників Львівської академічної бібліотеки з дирекцією цієї установи або з ЦНБ АН УРСР у Києві [2, арк. 52].

На підтвердження викладеного подаємо оригінали окремих документів, які склали працівники відділу спецфондів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка АН УРСР на прохання «директивних» органів.

ДОКУМЕНТ № 1

Для служебного пользования

Экз. № 2

16 мая 1974

СТАРШЕМУ ПОМОЩНИКУ ВОЕННОГО ПРОКУРОРА
ПРИКВО — ПОЛКОВНИКУ ЮСТИЦИИ
тов. БУЗДИЖАНУ
гор. Львов

На Ваш № 4/763-73 от 14 мая 1974 г.

ГРУШЕВСКИЙ Михаил Сергеевич (1866–1934) являлся украинским буржуазным историком, одним из главных идеологов и руководителей буржуазно-националистической контрреволюции на Украине. После Февральской революции 1917 года ГРУШЕВСКИЙ стал председателем контрреволюционной буржуазно-националистической Центральной Рады, которая вела кровавую борьбу против украинских рабочих и крестьян, боровшихся за победу Великой Октябрьской социалистической революции и установление Советской власти на Украине.

После краха немецкой оккупации ГРУШЕВСКИЙ бежал с Украины, занимался контрреволюционной, антисоветской деятельностью, поддерживал тесные связи с вожаками националистических кулацких банд, боровшихся против украинского народа. ГРУШЕВСКИЙ на эмиграции на иностранные средства создал и возглавил «Украинский социологический институт» — центр пропаганды националистической контрреволюции за границей.

В связи с неоднократными просьбами ГРУШЕВСКОГО ВУЦИК в 1924 году разрешил ему возвратиться на Советскую Украину для научной работы. Он руководил кафедрой истории Украины и историческим отделом Академии наук УССР, а также был редактором журнала «Украина», был избран академиком АН УССР в 1924 году, а также академиком АН СССР — в 1929 году. Во время работы в АН УССР ГРУШЕВСКИЙ в своих трудах по истории Украины продолжал отстаивать буржуазно-националистические концепции, был связан с антисоветским подпольем, проводившим нелегальную подрывную деятельность в УССР. В 1930 году ГРУШЕВСКИЙ переехал в Москву, где работал в АН СССР.

ГРУШЕВСКИЙ является автором трудов по истории Украины — «Історія України-Руси» (в 10-ти томах. Львов-Киев, 1898–1936 гг. издания), в которых хронологически история Украины доведена до 60-х гг. XVII столетия, а так и ряда книг по истории Украины и украинской литературы.

Труды ГРУШЕВСКОГО написаны на значительном документальном материале, но он эти материалы трактовал и обрабатывал в духе своей националистической идеологии, фальсифицируя таким образом историческую действительность. С целью утвердить классовое господство украинской буржуазии и помещиков над украинскими рабочими и крестьянами, ГРУШЕВСКИЙ в основу своих трудов положил антинаучную схему истории Украины, построенную на реакционных буржуазно-националистических концепциях. Вопреки исторической действительности, ГРУШЕВСКИЙ доказывал, что украинский народ не имеет никакого родства и общности с русским народом, отрицал, что историческое развитие обоих братских народов происходило в дружеских взаимосвязях.

Антинаучный характер и контрреволюционная направленность буржуазно-националистических концепций ГРУШЕВСКОГО — врага украинского народа — были полностью разоблачены и идейно разгромлены с позиций марксизма-ленинизма советскими историками (Источник: «Українська Радянська Енциклопедія». Том 3. Київ, 1960, стр. 509-510).

Основное издание трудов М. ГРУШЕВСКОГО — многотомная «Історія України-Руси» — не изымается из общих фондов научных библиотек по документам органов цензуры. Во Львовской научной библиотеке им. В. Стефаника АН УССР это издание находится в общих фондах, которые нами ограничены только для научных работников.

ДИРЕКТОР ЛЬВОВСКОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ

им. В. СТЕФАНИКА АН УССР — КАНДИДАТ ИСТОРИЧЕСКИХ НАУК

[Підпис] /В. В. МАШОТАС/

ЗАВ ОТДЕЛОМ СПЕЦФОНДОВ

[Підпис] /О. П. КУЩ/

Отп. 2 экз.

1-й экз. — адресату.

2-й экз. — в дело.

Исп. и печ. О. К. [Олег Кушч]

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР. Відділ спецфондів. Справа №8-дск [для службового користування]. Документи за 1974–1987 рр. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів, необлікована справа. — Арк. 15-16. — Оригінал, машинопис.

ДОКУМЕНТ № 2

6 червня 1974

ЗАСТ. ПРОКУРОРА ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТОВ. РУДЕНКО А. А.

На ваш усний запит від 5.06.74 р. повідомляємо, що у спецфондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР зберігається інтересуюча Вас книжка:

Коротка історія України для початкових шкіл та I-ої класи гімназій. Написав Іван Крип'якевич (з багатьма малюнками, 2 історич. мапами та найважливішими датами з історії України). Київ-Львів-Відень. У другому році відбудування української держави, т-во «Вернигора», 1918, 85 стор. (Шкільна секція ч. 16).

В книжці у стислому плані з позицій українського буржуазного націоналізму викладена історія України від давніх часів по 1918 рік включно.

Розглядаючи утворення давньоруської держави — Київської Русі, автор спираючись на антинаукову теорію норманістів силкується довести, що Київська Русь створена варягами, а не в результаті тривалого процесу розкладу первіснообщинного ладу і формування класового феодального суспільства у східних слов'ян.

Як і у інших буржуазно-націоналістичних істориків, у даній книзі бездоказово ігнорується історична правда про зформування в 9-10 століттях східних слов'ян в давньоруську народність. Київська Русь пов'язується автором тільки з історією України.

Книга переспіває збанкрутіле твердження буржуазно-націоналістичних істориків про так зв. «відрубність» української народності від російської і білоруської, які ще з 14-15 століть виступали окремою етнічною спільністю мови, території, мали спільні особливості економічного життя та самобутньої культури.

З неприкритою ворожістю автор ставиться до великого російського народу. Це особливо відчутно у оцінці такої епохальної події в історії як возз'єднання України з Росією у 1654 р.

На противагу історичній закономірності возз'єднання як результату попередньої історії двох слов'янських народів — російського та українського, у анотованій книжці пишеться, «що москвини приготують щось лихе для України», що нібито «український народ нерадо прийняв вість про згоду з москвинами», що це мовляв «привело на Україну велику недолю... дуже наш народ осуджував союз з москвинами» (стор. 57).

У книжці прославляються діяння зрадника російського й українського народу гетьмана І. Мазепи, якого автор випишує як національного героя України.

В заключних параграфах книжки: «Самостійна Україна» і «Четверта війна з Московщиною» (стор. 81-82), містяться панегірики на честь контрреволюційної Української центральної ради, вихваляється один з апологетів українського буржуазного націоналізму М. Грушевський, а також містяться антирадянські й антибільшовицькі наклепницькі випадки.

Дана книжка, як політично-шкідливе видання, вилучена з фондів загального користування за змістом і зберігається у спецфондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР.

Директор Львівської наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника АН УРСР
кандидат історичних наук

/В. МАШОТАС/

Головний бібліотекар відділу спецфондів
ЛНБ ім. В. Стефаника АН УРСР

/О. ГУБАРЄВА/

Відпр. два прим.

1-й прим. — адрес.

2-й прим. — до справи.

Вик. О. Г. [Ольга Губарева]

*Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР. Відділ спецфондів.
Справа №8-дск [для службового користування]. Документи за 1974–1987 рр. //
ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів, необлікована справа. — Арк. 20, 21. —
Оригінал, машинопис.*

ДОКУМЕНТ № 3

17 червня 1974

Для службового користування

ПРОКУРАТУРА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
Старшому слідчому прокуратури області
Молодшому раднику юстиції
тов. ОГРОДНИКУ Я.

На Ваш запит № 13/508-74 від 21 травня 1974 року

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР повідомляє, що по Вашому предписанню була необхідність провести необхідне дослідження та науково-бібліографічний пошук, чим пояснюється певна затримка нашої відповіді.

В результаті цього повідомляємо, що у фондах спеціального збереження бібліотеки знаходяться видання, що Вас цікавлять, а саме:

1. а) Кубійович В. Географія українських і суміжних земель. Том I. Львів, укр. видавничий ін-т у Львові, 1938. 512 с.

б) Кубійович В. Географія українських і суміжних земель. Краків-Львів, укр. вид-во, 1943. 517 с. Останнє видання є майже ідентичним повторенням першого.

Обидва видання написані з позицій українського буржуазного націоналізму. Їх автор є одним з ідеологів українського буржуазного націоналізму. Під час тимчасової німецько-фашистської окупації західних областей УРСР у 1941–1944 рр. Кубійович очолював так зв. «УЦК» (Український центральний комітет), який виконував поліцейські функції, допомагав окупантам грабувати багатства України, вивозити молодь на примусові роботи до Німеччини, придушувати антифашистський рух українського народу, боротися проти партизанів. (Див.: Українська Радянська енциклопедія, т. 17, К., 1965, стор. 432; Радянська енциклопедія історії України, т. 4, К., 1972, стор. 359).

Всі книги Кубійовича, як політично-шкідливі видання, вилучені з фондів загального користування за змістом і зберігаються у спецфондах.

2. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках. Варшава, 1934. 175 с. (Праці укр. наукового ін-ту. Том XIX. Серія правнича, кн. 3).

Це одне із серійних видань так зв. укр. наукового інституту у Варшаві, створеного у 20-х рр. укр. буржуазними націоналістами.

У даній книзі з позицій українського буржуазного націоналізму розглядається історія України XVII–XVIII ст.

Спираючись на реакційну теорію М. Грушевського про «безкласовість» українського народу, автор книжки замовчує спільність класових інтересів українських і російських феодалів у придушенні визиску народних мас. У книзі історичний акт возз'єднання України з Росією 1654 р. розглядається не як результат всієї попередньої історії двох братніх слов'янських народів, які походять від одного кореня — давньоруської народності, яка створила Київську Русь, а як «встановлення протекторату московського царя над Українською державою».

В книзі проводиться лінія ворожого ставлення до російського народу, на який автор намагається перекласти відповідальність за утиски і насильства, що їх чинив царський уряд.

Препаруючи історію документів, як джерел права на Україні в XVII–XVIII ст., автор всупереч історичній правді і фактам фальсифікує історію української державності.

3. Що до так званих «Жердівських статей» Ю. Хмельницького, про які йдеться на стор. 61-80 у рецензованій вище книзі Яковліва, то вони радянською історіографією не визнаються як «статті Ю. Хмельницького». В радянську історію України вони ввійшли як «Переяславські статті 1659 р.» — договірні умови, що визначали політичне і правне становище України в складі Росії і які підписані на козацькій раді в Переяславі українською старшиною і царським посольством, очолюваним О. Трубецьким.

Саме ці статті Яковлів вважає «московською підробкою», оскільки в них дано рішучу відсіч спробам старшинської верхівки, зв'язаної зі зрадником українського народу гетьманом І. Виговським, відірвати від Росії Україну і відновити на ній польсько-шляхетське панування.

Перекручуючи в інтересах буржуазно-націоналістичної історіографії історичні документи, автор пнеється довести, що під час виборів гетьманом України Ю. Хмельницький у 1659 р. запропонував свій варіант статей, які не були прийняті царським урядом, оскільки буцім-то спиралися на договір про возз'єднання України з Росією, підписаний й його батьком Б. Хмельницьким.

Як доведено радянськими істориками в основу «Переяславських статей 1659 р.» були покладені «Березневі статті 1654 р.», які на тривалий час визначили політичне і правове становище України після возз'єднання з Росією, вони зберігали попередній порядок адміністративного управління на Україні. Але в «Переяславській статті 1659 р.» були включені пункти, що свідчили про наміри царизму ліквідувати

автономію України, обмежити політичні права українських феодалів і посилити свої позиції на Україні. Проте не зважаючи на наявність розходжень у питанні автономії України, «Переяславські статті 1659 р.» виявили єдність класових інтересів українських і російських феодалів у політиці зміцнення феодально-кріпосницького ладу та закріпачення українського і російського селянства.

Зміст «Переяславських статей 1659 р.» викладено в книзі «Історія Української РСР». Том I. Київ, Вид-во Академії наук УРСР, 1955, стор. 301-302; та Українській Радянській енциклопедії, т. 11, стор. 73.

4. «Коломацькі статті 1687 р.» — договірні умови між козацькою старшиною і представниками царського уряду, ухвалені на військовій козацькій раді 25 липня (4 серпня) 1687 р. в містечку Коломаку. Ці статті підтверджували права і привілеї козацької старшини і закріплювали право її панування над народними масами, що відповідало спільним інтересам українських і російських феодалів. «Коломацькі статті 1659 р.» були складені при обранні Мазепи гетьманом Лівобережної України.

У згаданій книзі Яковліва про ці статті йдеться на стор. 121-137. Зв'язуючи їх з «початком важливої поворотної доби в історії України», автор всіляко вихваляє діяння Мазепи як національного героя України. Всупереч історичним фактам, які характеризують Мазепу як агента польських панів і шведських інтервентів та запеклого ворога українського та російського народів, у рецензованій книзі з позицій українського буржуазного націоналізму шляхом фальсифікації історії виправдовується зрадницька діяльність Мазепи, що давно викрито повністю радянськими істориками.

Зміст «Коломацьких статей 1687 р.» опублікований у книзі В. А. Дядиченка «Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII — початку XVIII ст.». Київ, Вид-во Академії наук УРСР, 1959, стор. 115-117; а також в Українській Радянській енциклопедії, т. 7, стор. 13.

Директор Львівської наукової бібліотеки
імені Василя Стефаника АН УРСР
канд. іст. наук

/В. МАШОТАС/

Головний бібліотекар відділу спецфондів
ЛНБ ім. В. Стефаника АН УРСР

/О. ГУБАРЄВА/

Відпр. два прим.
1-й прим. — адрес.
2-й прим. — до справи.
Вик. О. Г. [Ольга Губарева]
17.06.1974 р.
М. Львів.

*Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР. Відділ спецфондів.
Справа №8-дск [для службового користування]. Документи за 1974–1987 рр. //
ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів, необлікована справа. — Арк. 22-25. —
Оригінал, машинопис.*

ДОКУМЕНТ № 4

Для служебного пользования
Экз. № 2

3 апреля 1979 г. 02/дсп
д 31 71 от 20.IV.1979 г.

ЗАМ ПРОКУРОРА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ
старшему советнику юстиции

тов. А. Руденко
гор. Львов.

Сообщаем Вам, что и «Пласт» и «Сокол» — это спортивные организации, существовавшие на территории Западной Украины в период оккупации ее Австро-Венгрией и Польшей. Конкретно о «Пласте» в «Українській загальній енциклопедії», изданной националистами в 30-х годах во Львове, сказано следующее:

«Пласт», скавтінг (англ. Scouting) організація молоді, що має на меті самовиховання молоді на бистроумних, характерних, дисциплінованих, фізично й морально здорових людей, підготованих до всіх життєвих обставин, започаткований Бейди-Пауелем у часі бурської війни. П. швидко поширився скрізь у всіх культурних краях, як важний чинник виховання молоді».

Как явствуют имеющиеся литературные источники, украинские буржуазные националисты в Западной Украине использовали «Пласт» для воспитания местной молодежи в воинствующе-националистическом духе.

Не случайно такою мракобес как Дмитро Донцов в 1928 году издал во Львове брошюру «Юнацтво и «Пласт», в которой призывал украинскую молодежь к таким «идеям»:

«Мій край перед усім — се девіза здорових націй світа, їх святий національний егоїзм і одна з перших девіз вашої організації... Хай пластунська організація допоможе всім, що прагнуть нового! Хай налле заліза в серця молодого покоління і сталь — в його душі! Аби — коли прийде час на нові перегони народів — нація могла виступити на арену не з печаттю рабства. А з гордо піднесеним чолом до гори».

Определить точно, когда «пласт» начал свою деятельность на Западной Украине, мы не можем, однако одно из первых изданий об этой организации — брошюра Ол. Тисовського «Пласт» — было издано во Львове в 1913 году. В 1928 году во Львове начал издаваться журнал «Пластовий Провід» — инструктивный листок «Українського Пластового Уладу», в котором помещались статьи и заметки о «Пласте».

Что касается организации «Сокол», то уже упомянутая «Українська загальна енциклопедія» сообщает о ней следующее:

«Сокіл» — національні руханкові т-ва; відіграли вел. роллю в відродженні слов. народів. Перше т-во виникло 1862 р. в Чехії. Поширюється серед усіх слов. народів (у болгарів п. н. Юнак) і лучиться у Всеслов. Сокільській союз у 1907 р. «Сокіл» серед українців повстає 1894 р. у Львові заходом В. Нагірного та В. Лаврівського й невдовзі поширився по цілому краю... Львівська організація стає централею (Сокіл-Батько), що веде провід в укр. руханковому й спортивному житті: зі спортової секції Сокола-Батька розвинувся Укр. Спортовий Союз... і т. д.»

Организация «Сокіл» на территории Западной Украины использовалась украинскими буржуазными националистами для военной подготовки украинской молодежи в националистическом духе. Этой цели служила всевозможная спортивно-националистическая литература, в частности, газета «Сокільські вісти», издававшаяся в типографии львовского активного националиста Ивана Тиктора с 1927 по 1939 г.

Из имеющегося в нашем распоряжении «Статута звичайного руханково-спортивного товариства «Сокіл» видно, что действительным членом общества может быть каждый, кому исполнилось 18 лет, что члены должны платить членские взносы (какие — не указано), что в обществе может приниматься также и школьная молодежь обоих полов в возрасте 14-15 лет.

Никакими конкретними даними о правилах приема в члены организации «Пласт», а также о деятельности «Пласта» и «Сокола» после 1939 года наша библиотека не располагает.

ДИРЕКТОР ЛЬВОВСКОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ
им. В. СТЕФАНИКА АКАДЕМИИ НАУК УССР
КАНДИДАТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК

[Підпис] /Е. М. СТАСЮК/

ЗАВ ОТДЕЛОМ СПЕЦИАЛЬНЫХ ФОНДОВ
[Підпис] /О. П. КУЩ/

Отп. 2 экз.

1-й экз. — адресату.

2-й экз. — в дело.

Исп. и печ. О. К. [Олег Кущ]

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР. Відділ спецфондів. Справа №8-дск [для службового користування]. Документи за 1974–1987 рр. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів, необлікована справа. — Арк. 74. — Оригінал, машинопис.

1. Документи про роботу відділу спецфондів за 1986 р. (план, річний звіт, положення про відділ) // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, спр. 2567. — 16 арк.
2. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР. Відділ спецфондів. Справа №8-дск [для службового користування]. Документи за 1974–1987 рр. // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів, необлікована справа. — 94 арк.
3. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР. Листування відділу спецфондів за 1988 рік // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів, необлікована справа. — 20 арк.
4. Львовская научная библиотека им. В. Стефаника АН УССР. Отдел спецфондов. Дело № 1-дск. Приказы и распоряжения органов цензуры (несекретные) // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Архів, необлікована справа. — 71 арк.